

Tankar om utrikespolitiken

Med Jan Eliassons memoarer som inspiration

av Nils Daag

TITEL:

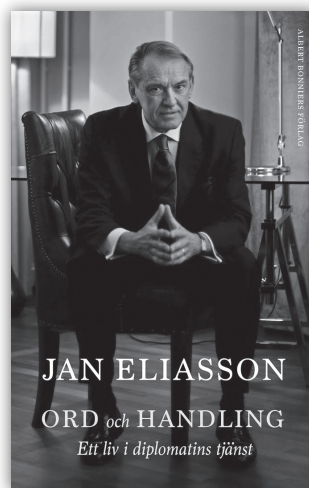
Ord och handling – ett liv i diplomatins tjänst

FÖRFATTARE:

Jan Eliasson

FÖRLAG:

Bonniers förlag, 2022

FÅ YRKESGRUPPER HAR känt ett så starkt behov att dela med sig av sin erfarenhet och klokskap som yrkesdiplomaterna. Det skulle möjligen vara politikerna. Rent objektivt har naturligtvis en skrivkunnig person som tillbringat halva sitt liv utomlands, ofta i exotiska miljöer, en historia som kan både roa och informera. Ändå kändes det ett tag som den klassiska självbiografin var på utdöende. Men nu har vinden vänt. De senaste åren har minst ett halvt dussin fullödiga memoarer sett dagens ljus. Det kunde därför vara läge att uppdatera Rolf Lindholms utmärkta sammanställning *Diplomatminnen 1942 till 2017*. I dessa självbiografier återfinns goda råd till blivande eller yngre diplomater. Anders Lidén har tagit steget fullt ut och skriv en renodlad lärobok *Diplomati i praktiken*. Denna uppdaterar på ett förtjänstfullt sätt Håkan Berggrens *Första försvaret* och Torsten Örn's *Varför diplomati?* som har några decennier på nacken.

Om man ber utrikespolitiskt initierade personer att peka ut samtidens mest framstå-

ende diplomat, kommer nog flest röster att läggas på Jan Eliasson. Hans nyutkomna självbiografi har titeln *Ord och Handling. Ett liv i diplomatins tjänst*. Eliasson är länken mellan Dag Hammarskiöld, Sverker Åström och Olof Palme och... Ja, vem då? Någon motsvarighet finns inte i dagens statsförvaltning. Vid 82 års ålder är Eliasson fortfarande aktiv. Han har exempelvis just lämnat posten som styrelseordförande i SIPRI. Detta kan ha varit ett av skälen till att han avvaktat med memoarerna.

Ingen annan svensk diplomat kommer ens i närheten av alla de uppdrag som Eliasson haft. Utöver toppjobben på UD lyckades han förena sin korta tid som utrikesminister med ordförandeskapet i FN:s generalförsamling! Och avsluta som vice Generalsekreterare! Det är med stora förväntningar som man öppnar "Ord och Handling". Men först en liten tillbakablick.

När Eliasson fyllde sjuttio år sammanställdes en s k Vänbok. Normalt brukar de flesta bidragsgivarna till dylika böcker vara

kollegor, men denna gång återfinns också ett brett spektrum av utländska dignitärer som den ryske utrikesministern Lavrov. Bokens titel är *En Diplomats hantverkare*. I ett förord av redaktören Dag Klackenberg, sammanfattas Eliassons personlighet på följande sätt: ”uppenbar vinnarinstinkt och ärelystnad”, ”energisk, färgstark och synlig” och ”han kan inte dölja att han själv vill bli förknippad med framgångar”. Denna önskan är ofta välgrundad, tillägger Klackenberg.

Eliasson är därutöver den ende svenske diplomat som blivit föremål för en detaljstudie av en amerikansk akademiker. John Shaw heter författaren och bokens titel är *The Ambassador: Inside the Life of a Working Diplomat*. Sandra Day O Connor, ledamot av USA:s högsta domstol, har skrivit förordet. Fokus ligger på Eliassons tid som svensk ambassadör i Washington. Det är närmast ett idolporträtt. Full av beundran noterar Shaw hur Eliasson knyter kontakter och lyfter Sverige till en position som vida överstiger dess roll i världen.

”Ord och Handling” är på många sätt en klassisk självbiografi. Eliassons relativt enkla bakgrund finns med. Liksom lagom mycket om familjen. Eliasson går igenom alla sina poster och uppdrag och drar sedan vissa slutsatser. Han är mycket generös i sin beskrivning av medarbetare och framstående politiker och diplomater han mött. Den enda som får sig en rejäl känga är FN:s generalsekreterare Boutros-Ghali. Vad gäller medarbetarna lyckades Eliasson lägga beslag på ”the best and brightest”. Detta var naturligtvis en viktig faktor bakom hans spektakulära karriär.

Trots hans bakgrund är Eliassons karriärväg fram till antagningen vid UD den klassiska. Utbytesstudent i USA (där han naturligtvis träffar John Kennedy!), reservofficer, Handelshögskolan, praktikjobb i Paris. Hans första mer centrala befattning var vid am-

bassaden i Washington i Vietnamkrigets och Watergates skugga. Där hade man att hantera Olof Palmes svidande kritik av bombningarna av Hanoi. De amerikanska motåtgärderna riktades mot ambassadens ledning, vilket lämnade utrymme för mer juniora tjänstemän. När Eliasson återvände till Sverige blev han kanslichef hos kabinetssekreteraren Sverker Åström. Denne var som bekant den svenska neutralitetspolitikens främsta uttolkare. Det är svårt att tänka sig en mer central befattning för en junior tjänsteman.

Sedangårskarriärensompåräls. Zimbabwes självständighet. Olof Palmes medling i kriget mellan Iran och Irak. FN-ambassadör vid det kalla krigets slut. Humanitära insatser. Medling i Nagorno-Karabach, kabinetssekreterare, ambassadör i Washington, ordförande i FN:s generalförsamling och utrikesminister samt vice generalsekreterare i FN. Även om de uppdrag Eliasson haft redan skildrats av nära medarbetare, är det naturligtvis något alldeles extra att få det direkt från chefen själv.

De avslutande kapitlen har rubriker som ”Svensk säkerhetspolitik” och ”Vadan och Varthän?”. Här blir det försiktigare, mer deskriptivt. Ingen omfattande analys inför framtiden, vare sig i Europa eller globalt. Eliassons karriär är oerhört imponerande. Därför blir man lite besviken. Man hade hoppats på mer av vår främste diplomat vad gäller de strategiska frågorna. Hur ser han på framtiden för ”vår främsta försvarslinje” inklusive uppdateringen av den nationella säkerhetsstrategin som enligt plan ska ske i år? Räcker resurserna till för strategiskt tänkande eller riskerar man fortsätta att drunkna i det dagsoperativa? Bör vi rentav inrätta ett nationellt säkerhetsråd? Hur utnyttja de analyser som genomförs utanför regeringskansliet?

Allt detta mot bakgrund av att stora delar av det politiska etablissemanget inte hade en

tanke på Natomedlemskap före Rysslands invasion av Ukraina. Utrikespolitiken har för övrigt varit helt frånvarande i valkampanjen. Regering och riksdag har nu bara några månader på sig att slå fast nya prioriteringar. Utrikespolitiken och diplomatin befinner sig i stöpsleven. Det gäller att tänka kreativt. Hur ska vi agera som EU-ordförande under första halvåret 2023? Detta samtidigt som vi (förhoppningsvis) blir medlemmar av Nato. Hur hög profil bör vi ha där och på vilka områden? Då räcker det inte att hänvisa till nära samverkan med Finland. Diskussionen har redan inletts utanför regeringskansliet, exempelvis i Krigsvetenskapsakademien.

Den globala kris som följt på det ryska angreppet på Ukraina kommer att vara länge. Det handlar absolut inte enbart om priset på energi och den ekonomiska krisen. Kan väst och de värden vi står för fortsätta att dominera globalt? Var landar Sverige i den transatlantiska debatten mellan Frankrike och USA? Ett nordiskt/baltiskt Östersjöblock som motvikt till Medelhavsländerna? De nya hotens karaktär gör att man måste förstärka kopplingen till försvars- och inrikespolitiken. Finns anledning att åter diskutera balansen mellan territorialförsvar och insatsförsvar? Men då på ett nytt sätt; både/och, inte antingen/eller.

Utrikesförvaltningens viktigaste resurs är personalen. Stora krav kommer att ställas på

nästa generation toppdiplomater. Samtidigt blir det allt svårare att förena den traditionella diplomatrollen med ett jämställt familje- och yrkesliv. Är lösningen att slopa den separata diplomatutbildningen och bara ha en tjänstemannakarriär i kanslihuset?

Hur ska statsmakterna i detta nya läge stödja svensk krigsmaterielexport? Jämför de förhoppningar som SAAB:s VD Micael Johansson framförde i *Svenska Dagbladet* den 2 september. Samtidigt måste vi fortsätta att engagera oss i nedrustning. Norge är ett bra exempel på att detta är möjligt, också för en Natomedlem.

Tvåhundra års säkerhetspolitik kastades ut genom fönstret på några veckor. Fantomsmärtorna lär sitta kvar länge. Vi behöver trovärdiga och för allmänheten begripliga uttolkare av Sveriges roll i denna inte särskilt Sköna Nya Värld. Utrikespolitiken har som nämnts varit totalt frånvarande i valkampanjen. Jan Eliasson kan med sin unika bakgrund och trovärdighet lämna ett viktigt bidrag till den debatt om Sveriges framtida utrikes- och säkerhetspolitik som måste inledas direkt efter valet. I denna process måste också de som så länge oförtrutet drev frågan om svensk Natoanslutning delta.

Författaren är ambassadör och ledamot av KKrVA.